MALTA

QORTI TA' L-APPELL

S.T.O. PRIM IMHALLEF

SILVIO CAMILLERI

ONOR. IMHALLEF

GIANNINO CARUANA DEMAJO

ONOR. IMHALLEF

NOEL CUSCHIERI

Seduta ta' l-24 ta' April, 2015

Appell Civili Numru. 587/2003/1

Joe Caruana

v.

Philip Chircop & Sons Limited u b'digriet tat-18 ta' Jannar, 2005 qed tissokta kontra Valley View Developments Limited, u Emanuel Sciberras

<u>Preliminari</u>

1. Dawn huma appell principali interpost mill-attur u appell incidentali maghmul mill-konvenut Emanuel Sciberras minn sentenza moghtija fis-6 ta' Lulju 2011 li permezz taghha l-ewwel Qorti ddikjarat lill-konvenut Emanuel Sciberras ["il-konvenut"] responsabbli ghall-incident li sehh fil-15 ta' Gunju 1999 u kkundannatu jhallas in linea ta' danni fil-forma ta' *lucrum cessans* l-ammont ta' €23,040, bl-ispejjez jigu sapportati in kwantu ghal nofs mill-istess konvenut, kwart jigi sopportat mill-attur u r-rimanenti kwart jigi sopporatat mis-socjeta` konvenuta Valley View Developments Limited[1] ["is-socjeta` konvenuta"].

2. L-attur appella minn din is-sentenza permezz ta' rikors prezentat minnu fit-12 ta' Lulju 2011, filwaqt li l-konvenut ipprezenta risposta u appell incidentali fit-3 ta' Awwissu 2011. Is-socjeta` konvenuta prezentat ir-risposti taghha fit-8 ta' Awwissu 2011, kemm ghall-appell principali kif ukoll ghall-appell incidentali.

<u>Il-Fatti</u>

3. Fis-succint, il-fatti relevanti huma dawn. Fil-15 ta' Gunju 1999 meta l-attur flimkien mal-konvenut, it-tnejn impjegati mal-kumpanija konvenuta [indikata bhala Philip Chircop & Sons Limited], kienu qed jaghmlu xoghol ta'

[1] Peress li fis-sena 1998 is-socjeta` Philip Chircop & Sons Limited kienet giet amalgamata mas-socjeta` Valley View Developments Limited b'mod li d-drittijiet u l-obbligazzjonijiet taghha gew kollha assunti minn din tal-ahhar, din il-Qorti ser tirreferi ghaz-zewg kumpanija bhala wahda u cioe` "is-socjeta` konvenuta", hlief f'dik il-parti fejn id-distinzjoni bejn dawn iz-zewg socjetajiet hija relevanti.

kostruzzjoni fuq inkarigu tal-istess socjeta`, l-attur intlaqat b'musmar fl-ghajn ix-xellugija u sofra dizabilita` permanenti ta' 19% kif deciz mill-ewwel Qorti wara li hadet konjizzjoni tax-xhieda medika. Fiz-zmien tal-incident l-attur kellu paga netta ta' LM4,209 ekwivalenti ghal €9,804.

4. Il-konvenut Emanuel Sciberras, li ghandu l-licenzja ta' bennej u ilu jahdem f'dan ix-xoghol ghal circa 35 sena, kien wahhal il-musmar fit-tajn fil-fili bejn il-knaten biex izomm il-lenza stirata ghal fuq kantun fuq in-naha l-ohra tal-hajt li kien qed jigi kostruwit. Qabel l-incident huwa kien ilu jahdem mas-socjeta` konvenuta ghal circa hames snin.

5. L-attur, li xoghlu kien ta' *labourer* jassisti lil Emanuel Sciberras billi jpoggi l-knaten fuq il-hajt, kien ilu jahdem mal-istess socjeta` konvenuta ghal izjed minn tlett snin.

6. L-incident sehh meta l-attur kien 'il boghod mill-post fejn kien imsammar il-hajt, li kien qed jinbena, circa ghoxrin pied[2]. Jirrizulta li f'mument minnhom il-musmar inqala' minn postu bil-lenza b'kollox u laqtet lill-attur fl-ghajn ix-xellugija.

7. Peress li s-socjeta` konvenuta ma nformatx lill-Awtorita` tas-Sahha u Sigurta` Fuq il-Post tax-Xoghol ["l-Awtorita`"] bl-incident ma sarx access fuq il-post, u ghalhekk, min-naha tal-Awtorita` ma gietx stabbilita r-raguni ghaliex il-musmar inqala' minn postu.

---

[2] Dep. Attur – fol. 243.

Is-Sentenza Appellata

8. Din fil-parti relevanti taghha tghid hekk:

"Illi l-attur kien impjegat mas-socjeta` konvenuta bhala manwal u kien qed jahdem flimkien mal-bennej Emanuel Sciberras. Kien hadem mieghu diversi drabi. Huma kienu qieghedin itellghu hajt tal-kantun u fil-fatt Joe Caruana kien ghadu kif pogga l-kantun fuq il-hajt wieqfin biex imbaghad iqieghdom Emanuel Sciberras. Kien Sciberras li jorbot il-lenza biex johrog il-livell u c-comb.

"Issammar musmar u ntrabtet lenza mieghu u din dawwret mal-kantun wara li nqatghu xi sinjali fil-kantun halli l-lenza ma timxix (priza). Musmar tat-tnejn kien imwahhal fit tat-tajn tliet filati aktar l-isfel. Hin minnhom tar il-musmar ghax inqalghet il-lenza. Fi kliem l-attur kien xi ghoxrin pied 'l barra mill-hajt u ghoxrin pied 'l boghod mir-rabta (li jaghmel sens aktar minn versjonijiet ohra ghax il-lenza li tinqala' timxi arku) u laqghat lill-attur f'ghajnejh li b'rizultat ta' dan sofra griehi ta' natura permanenti li skont ic-certifikat ta' l-espert tekniku gew stmati fi grad ta' 16%. Illi fiz-zmien ta' l-incident l-attur kellu paga netta ta' Lm4,209 ekwivalenti ghal €9,804 fis-sena."

"Il-konvenuti ippruvaw fil-kors tal-kawza, fin-noti u fit-trattazzjoni ippruvaw iqabbdu duffrejhom fuq l-element tal-kaz fortuwitu. L-artikolu 1029 Kap 16 jipprovvdi li:

> "Kull hsara li tigri b'accident jew b'forza magguri, ibatiha, fin-nuqqas ta' disposizzjoni espressa tal-ligi li tghid il-kuntrarju, dak illi fuq il-persuna jew il-beni tieghu tigri l-hsara".

"Izda diversi drabi gie ritenut li l-kaz fortuwitu ma jehlisx mir-responsabilita` ghad-danni jekk ikun precedut minn htija ta' min ikkaguna d-danni. Ara "**Caterina Bezzina -vs- Giorgio Grech *et***", Prim'Awla, Qorti Civili, 7 ta' Gunju, 1938. Infatti l-kuncett tal-kaz fortuwitu jew forza magguri ma jsehhx meta ghall-hsara jkun ikkontribwixxa l-fatt, pozittiv jew negativ, tal-bniedem. Skont il-principju tad-dritt, biex ikun hemm il-kaz fortuwitu mhux bizzejjed li jkun avveniment insolitu, sproporzjonat, u li jkun prodott mill-forzi tan-natura, imma jehtieg li jkun inevitabili, b'mod li ma jistax jigi evitat bid-diligenza ordinarja tal-"*bonus pater familias*".

"Persuna ma tistax semplicement tistrieh fuq il-kaz fortuwitu, jew forza magguri jew stat ta' necessita` biex tiskolpa ruhha mill-htija meta tezisti l-kolpa antecedenti'. (Ara decizjonijiet ta' danni minn arma tan-nar waqt kacca - **Raymond Sammut vs Anthony Micallef** deciza fit-3 ta' Ottubru, 2008 (817/1999/1) PA – Imhallef G. Valenzia, u **Carmela Fenech *pro et noe* vs Antonio Galea** deciza fl- 24 ta' Mejju 1954 mill-Qorti ta' l-Appell, u s-sentenza fl-ismijiet **Mikiel Refalo *pro et noe* vs Pawlu Curmi** deciza fit-13 ta' Jannar 1988 deciza mill-Qorti ta' l-Appell.

"Il-Qorti tikkwota mis-sentenza fl-ismijiet **Paul Vassallo *et* vs Carmelo Pace** moghtija fil-5 ta' Marzu 1986 (Qorti ta' l-Appell, Vol. LXX.ii.143). F'din jinghad:

> "… min jallega li dak li gara kien dovut ghall-*inevitable accident*…., fejn qed jghid li dak li gara kien dovut ghal *casus* ghandu l-obbligu li jippruvah. Dan il-principju.. gie mehud mid-dottrina u gurisprudenza Ingliza. L-awtur Charlesworth, The Law of Negligence, pagna 512, josserva: '*The burden of proof of inevitable accident is upon the defendant or the other person setting it up*.'"

"***F6. Responsabbilta` tas-socjeta konvenuta bhala employer:***

"Fis-sentenza tal-kawza fl-ismijiet **Paul Grech vs Carmelo Bugeja *et*** deciza fid-9 ta' Ottubru, 2006 minn din il-Qorti kif presjeduta inghad:

> "Id-doveri ta' sid ta' entrapriza biex ihares is-sahha ta' l-impjegati tieghu huma li:
>
> "A. il-haddiema ghandhom jahdmu f'post tax-xoghol li ma jkunx perikoluz taht ic-cirkostanzi tat-tip ta' xoghol [*safe place of work*];
>
> "B. il-mod kif isir ix-xoghol [bhala sistema] m'ghandux ikun wiehed perikoluz [*safe system of work*]; hemm erba' elementi li jirrendu *a system of work unsafe* –
>
> > *"a. that the defendant's operations involved a risk of injury which was reasonably forseeable;*
> > *"b. that there were reasonably practicable means of obviating such risk;*
> > *"c. that the plaintiff's injury was caused by the risk in question;*
> > *"d. that the failure of the defendant to eliminate the risk showed a want of reasonable care for the plaintiff's safety;*
>
> "C. il-fatt li l-mod kif isir ix-xoghol ilu stabbilit ghal zmien twil ma jfissirx necessarjament li s-sistema hija necessarjament wahda li ma fihiex perikolu;
>
> "D. il-haddiema jkollhom ghodda li ma twassalx ghal perikolu [*safe tools and proper machinery*];
>
> "E. il-haddiema ghandhom ikunu mghallma tajjeb ghat-tip ta' xoghol li qed jaghmlu [*properly skilled workers*];
>
> "F. min ihaddem m'ghandux iqabbad lill-haddiema tieghu jaghmlu xoghol li mhux soltu jaghmlu u li ghalih ma kellhomx stharrig; hu importanti wkoll li wiehed jara kemm ilu jahdem f'dak it-tip ta' xoghol il-haddiem;

"G. ir-responsabbilta` tas-sid tizdied jekk il-haddiem jirrileva xi perikolu involut u s-sid jinjora dan il-fatt;

"H. il-haddiema ma ghandhomx ikun traskurati b'mod li jzidu l-perikolu;

"I. kull min jimpjega haddiema ghandu l-obbligu li jonora l-ligi generali tal-pajjiz."

"Ukoll fil-kawza deciza minn din il-Qorti per Imh. D. Scicluna fil-kawza fl-ismijiet **Grezzju Portelli vs Godfrey Leone Ganado ghan-nom tal-Enemalta Corporation *et*** deciza fil-15 ta' Dicembru, 2005 inghad li:

> "Kwantu mbaghad ghat-Telemalta, kull employer huwa obbligat jipprovdi *a safe system of work*. Hawn, in-nuqqasijiet tat-Telemalta huma evidenti: la kienet tipprovdi xi forma ta' *safety equipment*, ma ntalbitx is-sospensjoni tad-dawl sakemm isiru x-xoghlijiet u lanqas kienet tipprovdi *training* adegwat ghal xoghol li talvolta seta' jkun perikoluz (ghalkemm f'dan il-kaz l-attur kien ilu jahdem f'dan ix-xoghol madwar tnax-il sena u ghalhekk kellu esperjenza sostanzjali tant li mill-provi rrizulta li qatt ma kellu incidenti ohra)."

"L-istess principju nsibuh fil-kawza **Gauci vs Korporazzjoni Enemalta**, deciza fl-10 ta` Ottubru, 2006 fejn inghad:

> "qabel ma jintbaghat haddiem jahdem fuq sit, minn ihaddem ghandu obbligu "li taghmel ezami jew spezzjoni semplici sabiex tara minn qabel li l-post u l-ambjent fejn ikun ser isir ix-xoghol huwa wiehed *safe*".

"Issa fil-kaz in ezami jidher li s-socjeta` konvenuta ma dahhlitx nies li ma kinux tas-sengha. Kemm l-attur kif ukoll Emmanuel Sciberras kienu nies tas-sengha. Ma kellhomx bzonn ta' tahrig specjali. Ma rrizultax li ma kinux liebsin kif suppost u ghalkemm mistoqsi jekk jilbsux *protective glasses* l-konvenut irrisponda li le, kulhadd jaf li dawn ma jintlibsu minn hadd mill-bennejja. Il-post tax-xoghol ma kienx perikoluz u lanqas ma kien hemm xi *forseeable injury*. Lanqas ma kien hemm *reasonably practicable means of obviating such risk.* Ma kienx kaz *that the plaintiff's injury was caused by the risk in question.*

"Huwa veru li l-fatt li l-mod kif isir ix-xoghol ilu stabbilit ghal zmien twil ma jfissirx necessarjament li s-sistema hija necessarjament wahda li ma fihiex perikolu. Jekk il-konvenut u l-attur ma rabtux il-lenza sew, dan mhux tort tas-socjeta` konvenuta u dan billi ma kien hemm xejn hazin fil-metodu fih innifsu izda jekk kien hemm xi haga hazina, din kienet biss fl-attwar ta' l-istess metodu – agir li certament m'ghandiex tirrispondi ghalih is-socjeta` konvenuta. Dak li gara ma kienx dovut ghal xi ghodda perikoluzi. Ukoll il-haddiema kienu mghallma tajjeb ghat-tip ta' xoghol li kienu qed jaghmlu [*properly skilled workers*].

"Ghal dawn il-motivi ma ssibx htija fis-socjeta` konvenuta.

"***<u>F7. Responsabbilta` ta' Emmanuel Sciberras:</u>***

"Sciberras sostna li l-mod kif kienu qeghdin jahdmu l-attur u l-konvenut Sciberras kien wiehed normali kif dejjem isir. Ma kien hemm xejn barra minn tas-soltu u l-metodu kien wiehed normali.

"Issa irrizulta li l-attur wegga' fil-kors ta' l-impieg tieghu meta ntlaqat minn musmar kbir f'ghajnu x-xellugija liema musmar kien gie imwahhal fit-tajn mill-konvenut Emmanuel Sciberras. Dan gara meta l-musmar li mieghu giet stirata lenza, minhabba li ma kienx gie mwahhal sewwa u fejn suppost jigi mwahhal korrettement, mill-konvenut Emmanuel Sciberras inqala', tar arku u spara l-barra bit-tul li kellha l-lenza u baqa' diehel fl-ghajn ix-xellugija ta' l-attur.

"Dan l-incident gara kemm minhabba traskuragni da parti tal-konvenut Emanuel Sciberras. Wiehed irid jara c-certifikat tal-Perit Grech liema certifikat kellu tliet (3) dokumenti annessi mieghu (Dok. AC1 sa Dok. AC4). Ic-certfiikat hu datat 24 ta' ottubru 2005 (fol.75). Dan hu kwotat fuq max-xhida tal-Perit. Ma hemmx prova definita ghaliex inqala' l-musmar izda dan irid ikun jew ghax il-lenza ma twahhlitx tajjeb jew ghax iccipjat il-qatgha tal-priza, u l-musmar jew kien imwahhal fuq quddiem tal-kantun, jew fil-vertikali jew mhux fil-fond bizzejjed tal-fil orizzontali. Taht kwalunkwe kaz jahti ghal dan Emmanuel Sciberras. Irrizulta li l-attur ma kienx involut fl-irbit tal-lenza. Ma giet pruvata ebda htija kontributorja ta' l-attur.

"***<u>F8. Lucrum cessans:</u>***

"L-Artikolu 1045(1) tal-Kodici Civili [Kap 16 tal-Ligijiet ta' Malta] jistipula kif ghandhom jitqiesu d-danni:

> "Il-hsara li l-persuna responsabbli ghandha twiegeb ghaliha, skont id-disposizzjonijiet ta' qabel, hija t-telf effettiv li l-eghmil taghha jkun gieb direttament lill-parti li tbati l-hsara, l-ispejjez li din il-parti setghet kellha taghmel minhabba l-hsara, it-telf tal-paga jew qligh iehor attwali, u t-telf ta' qligh li tbati 'l quddiem minhabba inkapacita` ghal dejjem, totali jew parzjali, li dak l-eghmil seta' jgib."

"Ghalhekk il-Qorti ghandha l-obbligu li tezamina t-telf ta' qligh futur minhabba l-inkapacita`, it-telf ta' paga jew qligh iehor attwali li jinkorri fih id-danneggjat; u dak it-telf ta' qligh futur, ossia *lucrum cessans,* li d-danneggjat ikun prekluz li juzufruwixxi minnu minhabba l-event sinistru kawza ta' l-eghmil dirett tad-danneggjant.

"***<u>F9. Multiplier:</u>***

"Fis-sentenza ta' din il-Qorti kif presjeduta tal-10 ta' Mejju, 2005 fl-ismijiet **John u Laura konjugi Ransley vs Edward u Lydia konjugi Restall** - Citazz. Nru.: 154/02FS inghad:

> "Hawnhekk ghandna fattur pjuttost diskrezzjonali. Il-metodu ta' likwidazzjoni tad-danni kien ghal zmien twil ibbazat fuq il-principji enuncjati fil-kawza **Butler vs Heard** deciza mill-Qorti tal-Appell Civili Superjuri fit-22 ta' Dicembru, 1967.

> F'dik il-kawza intqal li fid-determinazzjoni tal-*multiplier* wiehed irid jiehu in kunsiderazzjoni c-"*chances and changes of life*", b'mod li dan il-*multiplier* ma jwassalx lid-danneggjat li jiehu kumpens daqs li kieku baqa' jahdem sad-data li jirtira, izda l-figura tigi mnaqqsa biex b'hekk ikun ittiehed in kunsiderazzjoni l-fatt li l-persuna ddanneggjata setghet, fil-kors normali tal-hajja taghha, ma waslitx qawwija u shiha sa l-eta' tal-pensjoni."

"Izda l-figura uzata ghall-iskop tal-*Multiplier* mhux dejjem inghatat l-istess tifsira, u lanqas ma dejjem gew uzati l-istess principji. Dan kien wassal biex il-Qorti tal-Kummerc fil-kawza **Lambert vs Buttigieg** deciza fit-18 ta' April, 1963 kienet qalet:

> "f'din il-materja ta' *lucrum cessans* il-Qorti ghandha tipprocedi b'kawtela kbira peress li l-qliegh hu haga ta' possibilta' u mhux ta' certezza u jkun jista' jonqos minn mument ghall-iehor anke ghal kwalunkwe kawza materjali bhal mewt jew mard tad-danneggjat."

"Fil-kawza fl-ismijiet **Darren Sammut vs Eric Zammit** deciza mill-Onor. Qorti ta' l-Appell Civili Superjuri fit-3 ta' Dicembru, 2004 intqal:
"Din il-Qorti hasbet fit-tul dwar din il-kwistjoni u jidhrilha li l-'*multiplier*' adottat mill-Qorti ta' l-ewwel grad huwa pjuttost eccessiv. Dan ghaliex fis-sistema generalment applikata f'kawzi ghar-rizarciment ta' danni l-ligi ma tghid xejn, ghal anqas kif inhi fil-prezent, dwar il-perjodu li ghandu jigi applikat ghal fini tal-'*multiplier*' u anqas u anqas ma tghid xejn dwar il-hajja lavorattiva tad-danneggat. Il-provvedimenti tal-Kodici Civili li jirrregolaw il-mod kif ghandhom jitqiesu d-danni jitkellmu b'mod specifiku dwar telf effettiv, konsistenti fi spejjes inkorsi minhabba l-hsara kagunata u it-telf ta' paga jew qligh iehor attwali. Dwar dawn il-Qorti ma ghandha ebda diskrezzjoni u ghandhom jigu rizarciti *in toto*. Izda fir-rigward ta' telf ta' qligh li dik il-persuna tbati 'l quddiem minhabba inkapacita` ghal dejjem, totali jew parzjali, is-subartikolu (2) tal-Artikolu 1045 tal-Kap 16 jiddisponi li "Is-somma li ghandha tigi moghtija ghal din l-inkapacita` tigi stabbilita mill-Qorti, wara li tqis ic-cirkostanzi tal-kaz, u, b'mod partikolari, ix-xorta u l-grad ta' inkapacita`, u l-kondizzjoni tal-parti li tbati l-hsara.

"Hawn ghalhekk naraw element diskrezzjonali li qed jinghata lill-gudikant. Il-ligi ma tridx li l-kumpens ikun biss rizultat ta' ezercizzju matematiku – ghalkemm tali ezercizzju huwa wiehed siwi u jwassal ghal certa uniformita` fil-likwidazzjoni tad-danni kif effettivament gara wara s-sentenza ta' '**Buttler vs Heard**' – b'dana kollu l-gudikant ghandu jzomm quddiem ghajnejh aspett aktar wiesa' tal-problema u fl-ammont li finalment jakkorda bhala danni ghal-telf futur – dawk li fil-gergo huma maghrufa bhala '*lucrum cessans*' - jipprova jimprimi sens ta' gustizzja billi mhux biss ihares lejn l-interessi tad-danneggat izda billi wkoll jittiehed in konsiderazzjoni dak li jkun kkawza d-dannu."

"Il-*multiplier* adoperat varja u kien ta' 5 snin fil-kaz ta' persuna ta' 53 sena **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004, ta' 15 fil-kaz ta' persuna ta' 22 sena **Butler vs Heard** App Civ Sup 22-Dec-1967, 15-il sena fuq persuna ta' 24 **Gauci vs Xuereb** PA 29-Ott-1970, ta' 18 fuq persuna ta' 28 sena **Camilleri vs Polidano** PA 1-Ott-1982, ta' 18 fil-kaz ta' persuna ta' 42 **Bonnici vs Gauci** PA 15-Sett-1999, ta' 20 fil-kaz ta' persuna ta' 34 sena **Bugeja vs Agius** App

Civ Sup 26-Lul-1991, ta' 20 fil-kaz ta' persuna ta' 33 sena **Dalmas vs Ghigo** App Civ Sup 5-Frar-1980, ta' 25 fil-kaz ta' persuna ta' 30 sena **Caruana vs Camilleri** App Civ Sup 27-Feb-2004, ta' 26 fil-kaz ta' persuna ta' 35 sena **Seisun vs Brincat** PA 29-Ott-1998, ta' 30 fil-kaz ta' persuna ta' 17 **Turner vs Agius** App Civ Sup 28-Nov-2003, ta' 30 fil-kaz ta' persuna ta' 26 **Grima vs Penza** PA 30-Gun-2004, ta' 30 fil-kaz ta' persuna ta' 23 sena **Zammit vs Zahra** PA 20-Jan-2005, ta' 35 fil-kaz ta' persuna ta' 18 sena **Sammut vs Zammit** App Civ Sup 3-Dic-2004, ta' 36 fil-kaz ta' persuna ta' 20 sena **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004.

"Dan kollu juri li mhux dejjem ittiehdet l-istess linja ta' *Multiplier*. Zgur li ripetutament gie enfasizzat li s-sistema ta' *multiplier* kif koncepita ma tiehux in konsiderazzjoni l-aspettattiva tal-hajja lavorattiva fit-totalita` taghha [ara **Bugeja vs Agius** fuq imsemmija].

"Il-Qorti thoss li hemm bzonn ta' certu uniformita` f'dan l-aspett li naturalment jghin biex wiehed ikun jaf minn qabel kriterji regolari. Huwa veru li kull kaz trid tarah ghalih izda li jkun hemm skeda li l-konsulenti legali u ditti ta' *insurance* ikunu jistghu jirreferu ghaliha tkun ta' utilita` kbira. Ghalhekk il-Qorti kif presjeduta sejra tuza c-*chart* hawn taht:

Eta' Vittma	***Multiplier***
	Massimu
0 - 15	40
16 - 20	37
21 - 25	35
26 - 30	30
31 - 35	25
36 - 40	20
41 - 45	15
46 - 50	13
51 - 55	11
56 +	5 jew anqas

"Issa l-attur Joseph Caruana twieled fis-17 ta' Marzu 1953 u kellu 46 sena meta sehh l-incident in kwistjoni fil-15 ta' Gunju 1999. Wara li l-Qorti qieset dawn il-fatturi, inkluz l-eta` tar-rikorrenti meta sar l-incident – 46 tqis li ghandha tadopera *multiplier* ta' 13 ghall-kaz in ezami.

"***<u>F10. Flus mhux dikjarati fl-Income Tax Return FS3:</u>***

"L-attur fin-nota tieghu jargumenta hekk:

> "Hemm nuqqas ta' qbil dwar il-paga li kien qed jippercepixxi. Il-Basic Weekly Wage kienet Lm73.25. Mal-paga ta' Lm146.50 (€341.25) kull hmistax-il gurnata, Joe Caruana kien jircievi wkoll <u>regolament</u> is-somma ta' Lm60

> (€139.76) deskritta mill-*employer* stess bhala ***Post Tax Additions*** (kif jirrizulta mill-*payslips)..”*

“Ghalhekk il-paga ta’ l-attur kienet tammonta ghal Lm146.50 kull hmistax (Lm73.25 bhala *Basic Weekly Wage* + Lm60 kull hmistax = Lm206.50 kull hmistax). Skont l-FS3 ghas-sena 1999 (tenut kont illi huwa wegga’ gravement fil-15 ta’ Gunju 1999), huwa rcieva Gross Emoluments ta’ Lm4495 (Dok.XR).”

“Il-Qorti thoss illi l-allegati *post tax additions* huma metodu ta’ kif l-attur kien qieghed idahhal xi flus minghajr ma jhallas taxxa fuqhom u jekk jigu inkluzi u konsiderati minn din il-Qorti, hija tkun qed tkun kompartecipi f’kalkolu ibbazat fuq att illecitu. Anqas ma l-Qorti ghandha tassisti jekk flus ma gewx dikjarati kif suppost. Dan iwassal lill-Qorti biex ma tqisx dawn il-*post tax additions* ghall-iskop tal-komputazzjoni.

“Meta wiehed izid ta’ xi *overtime* u jaqleb ghall-Ewro l-ammont li l-attur kien regolarment jippercepixxi u jiddikjara ser jitqies €9000.

“***<u>F11. Paga u gholi tal-hajja:</u>***

“Spiss li l-Qrati uzaw il-paga minima fejn ma kienx facli li l-Qorti tasal biex tistabbilixxi xi figura ohra. Izda fil-kaz in ezami ghandna r-rikorrent kien qed jaqla’ salarju *gross average* ta’ €9,000 riferibbli ghas-sena bazi 1999. Normalment il-paga minima nazzjonali titla’ b’€303.78 kull sena. Dan ifisser li kull sena l-paga kienet ser tizdied b’**€303.78** ghal 13-il sena [u jekk wiehed jiehu l-medja, dan ifisser il-medja tas-salarju fid-data ta’ l-incident (€9000) u dak tal-ahhar salarju (€3,949.14 + €9000 = €12949.14) ossia €9000 + €12949.14 /2 = €10974.57] u <u>jwassal ghal €10974.57</u>.

“***<u>F12. Dizabilita`:</u>***

“Hawnhekk il-Qorti trid tqis il-persentagg ta’ dizabilita` li ssofri l-vittma bhala konsegwenza ta’ l-incident, b’mod li tqis in-nuqqas fl-*individual industrial efficiency* ta’ l-attur. Infatti, kif gie ritenut f’**Butler vs Heard**:

> “Dak li jrid jigi stabbilit ma huwiex il-grad ta’ inkapacita` f’sens purament mediku, izda l-effett li l-hsara personali ghandha fuq il-qligh tad-danneggjat. Ir-riduzzjoni effettiva tal-qligh tista’ ma tikkorrispondix mal-grad ta’ menomazzjoni fizika tad-danneggjat kalkolat mit-tabib.”

“Ara f’dan is-sens ukoll is-sentenza fl-ismijiet **Joseph Abela vs Martin Spagnol**, deciza fit-30 ta’ Marzu 1993 (1098/89JSP) per Imhallef J. Said Pullicino; u **Xuereb vs Spalding *et***, deciza mill-Prim’Awla, Imhallef J. R. Micallef, fl-10 ta’ Lulju 2003, Citazz. Nru. 1857/01JRM, pagna 8 *et*; u tezi “*Quantum of damages in Injury Claims*”, Carmel A. Agius – *The method of assessing the degree of the incapacity caused*, pagna 125.

“Kif inghad mill-Prim’Awla tal-Qorti Civili fid-9 ta’ Jannar 1973 fil-kawza **Borg *pro et noe* vs Muscat**:

> "l-iskop tal-hlas tad-danni huwa dak li terga' tpoggi lil min ikun soffrihom fil-posizzjoni daqs li kieku huwa ma gralu xejn"

"U ghalhekk il-principju applikabbli huwa *restitutio in integrum*.

"Fil-kawza fl-ismijiet **Paul Debono vs Malta Drydocks** (Cit. Nru. 747/96PS), deciza fis-27 ta' April 2005 mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili per Imhallef Philip Sciberras, inghad:

> "Id-determinazzjoni tal-kwantum tar-rizarciment hi certament fis-sistema legali taghna ispirata mir-regola stabbilita fl-Artikolu 1045 tal-Kodici Civili. Fir-rigward tal-*lucrum cessans* dan jinvolvi t-telf ta' qliegh futur minhabba l-inkapacita`. Il-ligi mbaghad thalli fid-diskrezzjoni tal-Qorti biex, valjati c-cirkustanzi tal-kaz, ix-xorta u grad ta' linkapacita`, u l-kondizzjoni tal-parti danneggjata, tistabbilixxi s-somma rizarcitorja. Innegabilment, pero`, il-metodu ta' din il-valutazzjoni tad-dannu lill-persuna minn dejjem ikkostitwiet il-problema l-aktar spinuza, kif hekk jirrizulta minn semplici raffront tad-diversi decizjonijiet in materja."

"Issa, hu car ukoll li a bazi tal-ligi taghna kwantifikazzjoni tad-danni bil-fors tibqa' f'latudini wiesgha u diskrezzjonali tenut kont tac-cirkostanzi kollha tal-kaz, u ghalkemm jezistu principji dawn certament ma humiex assoluti (ara f'dan is-sens **Bottone vs Saliba** pagna 9; u **Joseph Borg vs Dr. Arturo Valenzia *nomine***, Prim'Awla, 9 ta' Gunju 1972; u **Bugeja vs Borg**, Prim'Awla tal-Qorti Civili, 11 ta' Mejju 1983).

"It-**Torrente** fil-ktieb tieghu *Manuale di Diritto Privato*, 11 Ed. pag. 652 jikteb:

> "*la valutazione del danno puo` essere particolarmente laboriosa; basti pensare alla determinazione del risarcimento dovuto per danni arrecati alla persona. E` giusto, pertanto, che al giudice sia attribuito in materia in quando le parti non riescano a trovare un accordo diretto, un ampio potere equitativo*";

"Mir-rapport mediku ta' Dr Albert Bezzina tirrizulta total percentage disability ta' 16% [fol 210]. Dr. Thomas Fenech wasal 90% *loss of vision in the left eye equivalent to around 20%loss of the total visual system and 12% total body disability [fol 79].* Mr Ivan Vella wasal ghall-konkluzjoni ta' *visual disability of 85% in the left eye.*

"DEBILITA` F'GHAJN WAHDA

"Id-debilità globali ghandha tinhadem skont formula li kienet approvata mill-Qorti ta' l-Appell f'sentenza moghtija fl-4 ta' Dicembru 1998 *in re* **Gasparre Xuereb *versus* Sammy Meilaq *et nomine***. Dik il-formula tqis illi, billi l-ghajn it-tajba taghmel tajjeb ghan-nuqqas fl-ghajn il-korruta, id-debilità globali ma ghandhiex tinhadem bhala medja semplici bejn l-efficjenza rispettiva tal-ghajnejn, izda l-efficjenza tal-ghajn it-tajba ghandha tinghata piz ta' tliet darbiet aktar minn dik tal-ghajn korruta. Il-formula tinhadem hekk: $((t \times 3) + (k \times 1)) \div 4$ fejn t hija l-efficjenza tal-ghajn it-tajba u k hija l-efficjenza ta' l-ghajn il-korruta.

“Fil-kawza fl-ismijiet **Paul Debono vs Malta Drydocks** (Cit. Nru. 747/96PS), deciza fis-27 ta’ April 2005 mill-Prim’Awla tal-Qorti Civili per Imhallef Philip Sciberras, inghad:

> “In bazi ghall-gurisprudenza enuncjata u b’adozzjoni ta’ dan il-metodu, una volta stabbilit mill-espert mediku li l-ghajn il-leminija ghandha *efficiency rating* ta’ 90% mentri dik tax-xellug hija normali u ghalhekk ghandha *efficiency rating* ta’ 100%, il-formula adoperata taghti dan ir-rizultat:
>
> (90 x 1) + (100 x 3) = 390 ÷ 4 = 97.5%. Li jfisser illi la darba l-attur ghandu *industrial efficiency* ta’ 97.5% hu jigi li ghandu debilitazzjoni permanenti ta’ 2.5%.”

– Ommissis –

“Fil-kawza deciza fit-30 ta’ Marzu 1993 [1098/89JSP] moghtija mill-Imhallef J. Said Pullicino fl-ismijiet **Joseph Abela vs Martin Spagnol** gie deciz li d-dizabilita` kien ta’ 22.5% f’ghajn wahda u bit-tieni ghajn tibqa’ normali u mhux 40%, u fil-kawza deciza fil-5 ta’ Ottubru 1993 [637/87JSP] Prim’Awla, Imhallef Joseph Said Pullicino; **Mark Caruana vs Grazio Camilleri** – 22.5% f’ghajn wahda u bit-tieni ghajn tibqa’ normali u mhux 40%.

“Fis-***Saggio di tabelle valutattive delle invalidita` permanenti generiche da responsabbilta` civili*** – Aldo Franchini, Medicina Legali in Materia Civile: perdita` di un occhio se sia possible la protesi estetica 25%.

“Fil-kaz in ezami jekk wiehed japplika l-imsemmija formula u japplika dak li qalu Dr Fenech u Mr Vella wiehed irid jimxi kif gej:

“(12.5 x 1) + (100 x 3) = 312.5 ÷ 4 = 78.125%.

“L-hekk imsejjha efficjenza visiva industrijali ta’ l-attur hi 78.125% li jfisser dizabilita` ta’ 21.875%. Meta tqis ta’ Dr Bezzina ta’ 16% *minimum*, il-Qorti sejra tqis il-figura ta’ 19% dizabilita`.

“***<u>F13. Lump Sum Payment:</u>***

“L-ammont dovut ikun irid jitnaqqas minhabba l-*lump sum payment* b’ammont ekwivalenti ghal 20% meta jkunu ghadda zmien qasir mill-event damnuz u s-sentenza finali [**Scicluna vs Meilaq** PA 16 ta’ Lulju, 2001]. Fil-kawza **Caruana vs Camilleri** PA 5 ta’ Ottubru, 1993 il-Qorti hasset li minn dan ghandu jonqos xi 2% ghal kull sena ta’ dewmien. Gie wkoll propost li m’ghandux awtomatikament jitnaqqas skont kemm iddum il-kawza:

> “jekk id-danneggant ma jkollux htija fid-dewmien tal-kawza, m’ghandux ikun hemm tnaqqis fil-*lump sum deduction*” – **Agius vs Fenech** 29 ta’ Ottubru, 2003.”

“Fil-kawza **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004 is-somma giet ridotta bi 18% ghax kienu ghaddew tliet snin, waqt li fil-kawzi **Spiteri vs Zammit Tabona** App Civ Sup 16-Mar-1999 u **Caruana A vs Camilleri O** App Civ Sup 27-Frar-

2004, minhabba li ghaddew 8 snin tnaqqas b'10%. 10% gie mnaqqas ukoll fil-kawza **Galea vs Piscopo** PA 3-Ott-2003, 5% f'**Scicluna vs Meilaq** PA 16-Lul-2001 u 0% fil-kawzi **Turner vs Agius** App Civ Sup 28-Nov-2003, **Bonnici vs Gauci** PA 15-Sett-1999 meta ghaddew 15-il sena, f'**Zammit vs Zahra** PA 20-Jan-2005 meta ghaddew 17-il sena, u **Schembri vs Caruana** Kum 20-Apr-1990 meta ghaddew 19-il sena.

"Izda ghall-kaz in ezami l-incident gara fil-15 ta' Gunju, 1999 u s-sentenza qed tinghata tnax il-sena wara. Normalment ir-riduzzjoni kienet tkun ta' 8%. Izda fil-kaz in ezami l-attur intavola l-kawza erba' snin wara l-incident; intavola kontra Philip Chircop & Sons u b'hekk inhlew sentejn ohra; wiehed irid ihares lejn il-verbali a fol 65, 70, 113, u 194 u jara li d-dewmien ma kienx tort tal-konvenut. Fil-fehma tal-Qorti jrid ikun hemm tnaqqis ta' 15%.

"***F14. Kunsiderazzjonijiet ohra:***

"Kunsiderazzjonijiet ohra ta' dan it-tip ta' kawzi bhal kuncett tal-konsum personali, u tad-*dependency issue* ma humiex applikabbli ghal dan il-kaz.

"***F15. Likwidazzjoni ta' l-ammont ta' lucrum cessans:***

"Ghalhekk il-Qorti trid issa tillikwida l-ammont dovut.

"I. Il-qligh medju annwali ta' l-attur [€9000] inkluz l-gholi tal-hajja jammonta ghal €10974.

"II. Irid jitqies *multiplier* ta' 13. Dan igib l-ammont ta' €142662;

"III. il-Qorti trid tqis il-grad ta' disabilita` li f'dan il-kaz hu ta' 19% u ghalhekk jammonta ghal €27,105;

"IV. wara jrid jitnaqqas 15% tal-*lump sum payment* u dan iwassal ghal bilanc ta' €23,039.91;

"Dan kollu jista' jigi facilitat permezz ta' uzu ta' "*Excel"* billi tintuza l-formola hawn taht:

Basic pay	B	9000
Multiplier	M	13
Lump sum payment	L	15%
Dizabilita`	D	19%
Gholi tal-hajja	G	303.78
Amount due		€23,039.91

L-Appelli

9. L-appell tal-attur huwa bbazat fuq erba' aggravji: [1] li ghall-incident kellha tinsab responsabbli wkoll is-socjeta` konvenuta; [2] li l-ewwel Qorti naqset milli takkorda lilu danni f'forma ta' *damnum emergens*; [3] li fil-komputazzjoni tad-danni l-ewwel Qorti ma kellhiex tnaqqas il-*post tax additions* li socjeta` konvenuta hadet lura wara l-incident; [4] li ma kellux jitnaqqas percentagg ta' 15% bhala *lump sum payment deduction*.

10. Ghal dawn ir-ragunijiet l-attur qed jitlob li s-sentenza appellata tigi riformata fis-sens li din il-Qorti tiddikjara li ghall-incident de quo tahti wkoll is-socjeta` konvenuta, tillikwida danni f'ammont superjuri ghal dak stabbilit mill-ewwel Qorti, kif ukoll tillikwida ammont iehor bhala *damnum emergens*; bl-ispejjez jigu sopportati mill-konvenuti.

11. L-appell incidentali tal-konvenut Emanuel Sciberras huwa bazat fuq l-aggravju li dan ma kellux jinstab responsabbli ghall-incident, u *in subsidium*, fil-kaz li din il-parti tal-aggravju ma tintlaqax, din il-Qorti tiddeciedi li ghall-incident tahti wkoll is-socjeta` konvenuta; bl-ispejjez taz-zewg istanzi kontra l-attur.

12. Is-socjeta` konvenuta, ghar-ragunijiet esposti fir-risposti taghha, qed titlob li din il-Qorti tichad l-appelli, bl-ispejjez kontra l-attur u s-socjeta` konvenuta, rispettivament.

L-Aggravji

L-ewwel aggravju tal-appell principali, u l-appell incidentali

13. Il-Qorti ser titratta dawn l-aggravji flimkien in kwantu t-tnejn jirrigwardjaw ir-responsabbilita` ghall-incident de quo.

14. L-attur isostni li s-socjeta` konvenuta kellha tinstab responsabbli ghall-incident flimkien mal-konvenut Emanuel Sciberras. Huwa jibbaza din it-tezi fuq tlett fatturi:

15. [a] Is-socjeta` konvenuta kisret l-obbligi legali taghha bhala *employer* meta ma rrapportax lill-Awtorita` bil-korriment tal-attur. Rizultat ta' dan, l-Awtorita` ma kinitx fil-pozizzjoni li tinvestiga d-dinamika tal-incident, tipprezerva l-provi u tiehu ritratti. Min-naha tieghu l-attur kien mugugh wisq biex jara li l-provi jigu preservati. Ghalhekk il-ksur tal-obbligi legali tas-socjeta` wasslet sabiex il-provi fil-konfront taghha ma gewx preservati bil-konsegwenza li din ma nstabitx hatja tal-akkadut.

16. [b] Li s-socjeta` konvenuta, bhala *employer* naqset milli tipprovdi lill-attur u lill-konvenut Emanuel Sciberras b'nuccali industrijali protettiv, u dan meta kienet -

> "taf li sabiex il-hajt jittella' f'linja dritta kellu necessarjament jissammar musmar fil-gebla li mieghu tigi stirata l-lenza t-tul tal-hajt, u dan bil-perikolu inerenti li l-musmar jista' jinqala' u jigi f'ghajn wiehed minnhom...... Ghalhekk kien hemm htija min-naha tal-*employer* billi l-periklu kien prevedibbli u huwa seta' jilqa' ghal dak il-perikolu b'mezz idoneju .... Is-socjeta` kovenuta ttraskurat dan l-obbligu taghha, li seta' jevita l-korriment. B'hekk hija ko-responsabbli."

17. [c] Fil-gurisprudenza jinsab ritenut li l-employer ghandu jassigura li l-impjegati tieghu ma jwegghux fuq il-post tax-xoghol billi jassikura li dawn jahdmu *in a safe place of work* u in *a safe system of work*.

18. L-attur jispjega l-fehma tieghu li kieku s-socjeta` konvenuta nstabet responsabbli wkoll l-ewwel Qorti "ma kienitx thoss ruhha daqshekk ristretta rigward il-quantum tad-danni [ghaliex l-employer huwa socjeta` kummercjali u kellu polza ta' assigurazzjoni".

19. Fl-appell incidentali tieghu l-konvenut jghid li ma jirrizultax provat li hu ma ghamilx ix-xoghol skont is-sengha u l-arti, jew li ma gietx segwita minnu xi prattika preventiva. Anzi mill-provi jirrizulta li dan segwa prattika regolari u accettata fis-sengha u ma ghamel xejn differenti mis-soltu. Ghalhekk la l-konvenut ma wera l-ebda traskuragni jew nuqqas ta' osservanza ta' regolamenti u agixxa bhala *bonus paterfamias* ghandu jigi ezentat minn kull responsabbilita` ghall-incident.

20. Dwar ir-responsabbilita` tas-socjeta` konvenuta, dan il-konvenut jissenjala li skont l-Att dwar l-Awtorita` ghas-Sahha u s-Sigurta fuq il-Post tax-Xoghol [Kap.424] min ihaddem ghandu dejjem jizgura s-sahha u s-sigurta` tal-persuni kollha li jistghu jigu affettwati bix-xoghol li jkun qieghed isir ghal dik il-persuna li thaddem.

21. Is-socjeta` konvenuta min-naha taghha tirribatti ghal dan l-aggravju billi tghid li l-prova tan-negligenza taghha kienet tispetta lill-attur, izda din il-prova hija mankanti. Tghid li fid-dawl ta' kif sehh l-incident, jirrizulta bic-car illi l-metodu kif kienu qeghdin jahdmu l-attur u l-konvenut kien metodu normali bhalma kienu ilhom jahdmu numru ta' snin, u l-metodu adoperat mill-konvenut kien proprju kif kien mghallem skont l-art u s-sengha. Dan jirrizulta kemm mix-xhieda tal-konvenut, kif ukoll mix-xhieda tal-Perit Chris Grech inkarigat mill-istess attur biex jaghmel rapport[3]. Ghalhekk bhala metodu fih innifsu m'hemm xejn fhiex wiehed jista' jikkritika. Il-post innifsu huwa post tal-bini u ma kien hemm xejn allarmanti.

22. Rigward in-nuccalijiet protettivi li ma kienux provduti mis-socjeta` konvenuta, il-konvenut stess xehed li m'huwiex prattika u m'huwiex konsentit skont l-arti u s-sengha li l-bennejja f'Malta jilbsu n-nuccalijiet u dan stante li bit-trabijiet u bis-shana, dawn jithammgu kemm bit-trab u kif ukoll bl-gharaq, u ghalhekk ikunu aktar ta' perikolu milli ta' gid. Barra minn hekk ma tressqet l-ebda prova teknika dwar il-bzonn o meno ta' tali nuccalijiet ghax-xoghol li kien qed isir.

23. Tissenjala dak li osservat l-ewwel Qorti, u cioe` li s-socjeta` konvenuta impjegat nies tas-sengha, kemm l-attur kif ukoll il-konvenut kienu nies tas-

[3] Ma jirrizultax li dan ghamel rapport fuq l-incident, izda ta spjegazzjoni ta' kif isir ix-xoghol skont is-sengha u l-art kif jirrizulta mill-manwal, esebit minnu, u li fuqu jistudjaw il-bennejja.

sengha. Il-post tax-xoghol ma kienx wiehed perikoluz, u ma kien hemm, la *forseeable injury* u lanqas *reasonably practical means of obviating such risk.* Ladarba hadd ma jaf kif sehh l-incident, dan kien wiehed tant remot li m'ghandux jigi tenut li bniedem ragjonevoli janticipa ghalih. Dan ma kienx kaz li *the plaintiff's injury was caused by the risk in question*.

24. Ikompli jispjega li ma kien hemm xejn hazin fil-metodu fih innifsu uzat mill-konvenut, izda jekk kien hemm xi haga hazina, din kienet biss fl-attwar tal-istess metodu – agir li, skont is-socjeta` konvenuta, m'ghandhiex tirrispondi ghalih hi.

Konsiderazzjonijiet ta' din il-Qorti

25. Huwa ritenut fil-gurisprudenza patria li:

> "Min ihaddem ghandu jipprovdi sorveljanza adegwata biex l-ambjent tax-xoghol jinzamm dejjem u kemm ic-cirkostanzi jippermettu, *safe*, b'mod li dak l-ambjent bl-ebda mod m'ghandu jkun konducenti, anke potenzjalment ghall-incidenti. Sorveljanza adegwata tinkludi dik li tipprovdi ghal certi nuqqasijiet tal-haddiema li ta' sikwit ikollhom tendenza minhabba familjarita` zejda max-xoghol li jittraskuraw riskji inerenti fix-xoghol taghhom". [App. S. **Joseph Cini v. George Wells**, deciz 15 Novembru 2004].

26. Jinsab ritenut ukoll li:

> "Meta sid proprjeta` jinkariga terzi biex jaghmillu certu xoghol fil-proprjeta' tieghu, ghad-danni li jistghu jsofru terzi, jahtu t-tnejn, is-sid u l-kuntrattur impjegat, b'mod solidali, u ma jistax wiehed jitfa' t-tort fuq l-iehor........Ovvjament fir-relazzjoni interna ta' beniethom, il-hlas irid eventwalment isofrih min effettivament wettaq il-hsara, izda fil-konfront tal-vittma tal-hsara, ir-responsabbilita` hija wahda solidali.......La darba s-sid huwa

> responsabbli ghal agir negligenti ta’ dak imqabbad minnu biex jaghmillu xi haga, ir-responsabbilita`..... hija wahda solidali” [App.S 962/98 **Dottor Titianna Bonnici v. Nicholsons Supermarket**, deciz 28 Frar 2014].

27. Fil-mertu il-Qorti tosserva li hemm tlett fatturi determinanti ghall-kwistjoni tar-responsabbilita`: [1] il-fatt kif sehh l-incident jixhed li kien hemm nuqqas tas-socjeta` konvenuta bhala *employer* li tizgura *a safe place of work*; [2] b’izjed enfazi, il-fatt li l-musmar inqala’ minn mat-tajn u tar bil-lenza b’kollox minghajr l-intervent ta’ xi hadd, juri li l-musmar ma kienx imqieghed kif suppost skont is-sengha u l-arti; u [3] li l-fatt li l-musmar b’lenza stirata imwahhla mieghu seta’ jinqala’ minn postu u jtir b’sahha m’hijiex xi haga li m’hijiex ragjonevolment prevedibbli, *multo magis* meta dan jissammar fit-“tajn”[4] bejn il-fili.

28. Dwar id-dinamika tal-incident l-ewwel Qorti tghid li l-incident sehh:

> “..meta l-musmar li mieghu giet stirata l-lenza, minhabba li ma kienx gie imwahhal korrettement u fejn suppost jigi imwahhal korrettement, mill-konvenut Emanuel Sciberrat, inqala’, tar arku u spara l-barra bit-tul tal-lenza u baqa’ diehel fl-ghajn ix-xellugija tal-attur.”

29. Din il-Qorti, filwaqt li tikkondividi l-konkluzjoni tal-ewwel Qorti li l-musmar tar ghax ma kienx imqieghed skont is-sengha u l-arti mill-konvenut, tirrileva pero` li tenut kont li dan kien impjegat mas-socjeta` konvenuta inkarigat minnha sabiex jaghmel ix-xoghol li kien qed jaghmel, is-socjeta` konvenuta ghandha wkoll iggorr ir-responsabbilita` solidali ghad-dannu kaggjonat lit-terz li f’dan il-kaz inzerta li kien ukoll impjegat tal-istess konvenuta jghin lill-

[4] Dep. konvenut – Fol. 244.

konvenut l-iehor. Li kieku x-xoghol li kien qed jaghmel il-konvenut kien sorveljat kif suppost, kieku l-persuna inkarigata kellha tinduna li l-musmar ma kienx imdahhal kif suppost, forsi, minkejja dak sostnut mill-konvenut, ma kienx imdahhal kollu u ghalhekk inqala’ minn fejn kien, jew alternattivament kien stirat izzejjed.

30. Ghalhekk l-aggravju dwar ir-responsabbilita` tas-socjeta` konvenuta, flimkien mal-konvenut, ghall-akkadut, huwa gustifikat u qed jigi milqugh, u stante li ma jistax jigi stabbilit is-sehem rispettiv li kull wiehed mill-konvenuti kkaguna mill-hsara, ghandhom iwiegbu in solidum kif jghid l-Artikolu 1050(1) tal-Kodici Civili, b’dan li internament bejniethom kull wiehed ikun responsabbli ghan-nofs.

It-tieni aggravju

31. Dan l-aggravju hu dirett lejn dik il-parti tas-sentenza fejn l-ewwel Qorti naqset milli takkordalu danni fil-forma ta’ *damnum emergens* peress li ma saurx provi sufficjenti u konvincenti dwarhom. Huwa jilmenta li l-ewwel Qorti kellha tiffissa ammont rapprezentanti dawn id-danni, u in sostenn ta’ dan l-aggravju jghid li –

> “......l-attur kien diehel u hiereg l-isptar ghall-kura u spicca jirregistra bhala persuna dizokkupata u b’dizabbilita` serja ... Dan hu kaz uniku aktar milli rari fejn wara incident serju bhal dan il-persuna li sfat vittma ma tinghata l-ebda ammont bhala *damnum emergens*.”

32. Din il-Qorti tosserva li fir-rigward huwa applikabbli l-principju kardinali skolpit fil-ligi nostrata fl-Artikolu 562 tal-Kap. 12 f'materja ta' prova li minn jallega fatt ghandu l-oneru tal-prova ta' dak il-fatt, *multo magis* fil-kaz ta' danni reali meta l-prova taghhom ghandha fejn possibbli tkun wahda konkreta u mhux ipotetika.

33. Il-fatt li rizultat tal-incident l-attur dahal l-isptar ghal kura, forsi diversi drabi, ma jsostnix l-allegat fatt li hu sofra danni reali. Mill-Medical Report[5] jirrizulta li hu gie ikkurat fl-Isptar San Luqa' fejn is-servizzi medici huma bla hlas. Rigward ic-certikat mediku mahrug mill-Konsulent Kirurgu Oftalmoligu Ivan Vella fil-15 ta' Settembru 2002[6] u l-istqarrija guramentata tal-istess fl-4 ta' Ottubru 2007[7] il-Qorti tinnota li c-certifikat mediku, stranament, ma ghandu ebda *letter head*, la ta' xi sptar u lanqas tal-imsemmi kirurgu, lanqas ma gew prezentati xi ricevuti. Ghalhekk ma jistax jitqies provat li l-attur kien ghamel xi spejjez fir-rigward, u jekk ghamel xi spejjez kellu l-obbligu li jipprezenta r-ricevuti jew iressaq xhieda fir-rigward, haga li naqas li jaghmel.

34. Inoltre, il-fatt sostnut minnu li rizultat tal-incident hu spicca bhala persuna dizokkupata u b'dizabbilita` serja, il-Qorti tosserva, li mill-provi jirrizulta li s-socjeta` konvenuta baqghet thallsu l-paga sa sena skont il-ligi minkejja li l-attur ma kienx mar izjed ghax-xoghol, u l-ammont li tnaqqaslu mill-

---

[5] Dok. AC5 – Fol. 79.
[6] Dok. Acc – Fol. 80.
[7] Fol. 101.

paga huwa l-pagamenti li saru in eccess ghal dak dovut lill-attur li kien diga` ircieva hlas mid-Dipartiment tas-Sigruta` Socjali [“id-Dipartiment”].

35. Ghaldaqstant dan l-aggravju huwa infondat u qed jigi michud.

It-tielet aggravju

36. Dan hu dirett lejn dik il-parti tas-sentenza fejn l-ewwel Qorti fil-komputazzjoni tad-danni *lucrum cessans* naqqset mill-paga l-ammont ta’ LM60 [illum €139.76] deskritti mis-socjeta` konvenuta bhala *post tax additions* u li fir-realta` kienu ammont li l-attur kien jircievi kull hmistax u li ma kienx jigi dikjarat ghall-finijiet tat-taxxa.

37. Il-Qorti tosserva li minn din is-sistema kienu jibbenefika b’mod illecitu, l-attur wahdu, peress fuq l-hekk imsejjha *post tax additions* ma kienx jithallas taxxa.

38. Ghalhekk kienet altru gustifikata l-ewwel Qorti meta osservat li dan kien metodu kif l-attur kien qed idahhal flus minghajr ma jhallas taxxa fuqhom, u li jekk jigu inkluzi fil-komputazzjoni tad-danni dik il-Qorti tkun qed tkun kompartecipi f’kalkolu bbazat fuq att illecitu.

39. L-attur jghid li, fiz-zmien wara l-incident, is-socjeta` konvenuta minghajr il-kunsens tieghu iddikjarat *“Balance overpaid to JC”* u haditlu l-ammont kollu ta’ LM739.45 imhallas lilu bhala *post tax additions*. Huwa jilmenta li meta l-ewwel Qorti ghamlet il-komputazzjoni tad-danni li kellu jiehu l-attur hija regghet nehhiet dan l-ammont mill-paga tal-attur.

40. Fir-rigward il-Qorti tosserva li mill-provi jirrizulta li s-socjeta` konvenuta baqghet thallas il-paga lill-attur wara l-incident ghal sena shiha skont il-ligi, izda meta d-direttur Carmel Chircop ivverifika mad-Dipartiment huma qalulu li s-socjeta` kellha tnaqqas parti mill-flus li hija kienet hallset zejjed lill-attur rapprezentanti l-ammont li l-attur kien ha mid-Dipartiment. Fil-fatt l-attur fix-xhieda[8] tieghu jammetti li “f’dik is-sena jiena ma hdimtx imma kont niehu tad-dizabbilita`”.

41. Din il-Qorti tosserva fir-rigward li, apparti mill-ispjegazzjoni moghtija minn Carmel Chircop dwar it-tnaqqis mill-paga tal-attur liema spjegazzjoni giet sa certu punt konfermata mill-attur fix-xhieda tieghu, il-fatt jibqa’ li l-Qorti m’ghandhiex tiddeciedi dwar il-vertenza fuq l-ammont ta’ *post tax additions* imhallsa lilu bil-kunsens tieghu, u dan peress li l-attur m’ghandux dritt ghall-protezzjoni tal-ligi fir-rigward meta kien huwa stess, flimkien mas-socjeta` konvenuta, li vvjolaw il-ligi.

---
[8] Dep. attur – fol. 120.

42. Ghaldaqstant dan l-aggravju huwa manifestament infondat u qed jigi michud.

Ir-raba' aggravju

43. Dan jirrigwarda t-tnaqqis ta' 15% mill-ammont komputat mill-ewwel Qorti bhala *lump sum payment*. Jghid li r-raguni ghaliex l-attur dam erba` snin wara l-incident sabiex iressaq il-proceduri odjerni kienet dovuta ghall-fatt li qabel il-proceduri kien hemm trattattivi bejnu u bejn is-socjeta` konvenuta li kienet offriet somma li, ghalkemm ma kinitx accettabbli "izda kien hemm bazi ragjonevoli ghal ftehim".

44. Inoltre, il-fatt li l-kawza saret fil-konfront tas-socjeta` konvenuta bhala Philip Chricop & sons Limited u mhux ukoll kontra s-socjeta` Valley View Developments Limited, liema fatt ikkontribwixxa ghal dewmien fil-proceduri ta' circa sena u nofs, ma kienx attribwibbli ghal xi nuqqas da parti tal-attur li hu ma kienx jaf li l-ewwel socjeta` sa minn qabel l-incident kienet amalgamat f'dik tal-ahhar. Di fatti l-payslips li kien jircievi l-attur kienu kollha indikati bhala mahruga minn Philip Chricop & Sons Limited, anke waqt l-istadju tan-negozjati l-kumpanija baqghet tipprezenta ruhha b'dak l-isem minkejja li kienet biddlet isimha. Jghid li kieku l-attur ma giex zvijat mill-agir konfunzjonali tal-employer stess, il-kawza kienet issir mill-ewwel korrettement. Ghalhekk ghal dan id-dewmien m'ghandux jahti l-attur.

45. Fir-rigward din il-Qorti tosserva li l-ewwel Qorti qalet hekk:

> "Izda ghall-kaz in ezami l-incident gara fil-15 ta' Gunju 1999 u s-sentenza qed tinghata tnax-il sena wara. Normalment ir-riduzzjoni kienet tkun ta' 8%. Izda fil-kaz in ezami l-attur intavola l-kawza erba' snin wara l-incident, intavolaha kontra Philip Chricop & Sons u b'hekk inhlew sentejn ohra; wiehed irid ihares lejn il-verbali a fol. 65, 70, 113 u 194 u jara li d-dewmien ma kienx tort tal-konvenut. Fil-fehma tal-Qorti jrid ikun hemm tnaqqis ta' 15%".

46. Min-naha taghha s-socjeta` konvenuta tikkontesta l-fatt allegat mill-attur li kien hemm dewmien minhabba trattattivi bejnha u bejn l-attur. Tghid li dwar dan ma hemmx provi, u fi kwalunkwe kaz, dejjem kien hemm twegiba immedjata ghall-korrispondenza mibghuta lilha mill-attur u s-socjeta` konvenuta dejjem ghamlet cara l-pozizzjoni taghha. Kemm qabel, kif ukoll waqt il-proceduri, id-dewmien ghall-konkluzjoni tal-vertenza kien dejjem gej mill-attur. Ghalhekk huma ghandhom jiehdu l-beneficju tal-*lump sum deduction* kif kalkolat mill-ewwel Qorti.

47. Il-Qorti tosserva li l-gustifikazzjoni ghat-tnaqqis minhabba *lump sum payment* tinsab fil-fatt li dan jirrapprezenta hlas anticipat ta' dhul futur. Meta, bhal fil-kaz tal-lum il-hlas ser isir mhux bil-quddiem izda b'lura, ghax gia` ghaddew erba' snin minn kemm huwa l-*multiplier*, ma hemm ebda gustifikazzjoni ghal tali tnaqqis. Limitatament fuq dan il-punt l-appell ser jintlaqa'.

<u>Decide</u>

Ghar-ragunijiet premessi tilqa' l-appell principali u l-appell incidentali, limitatament billi tirrevoka dik il-parti tas-sentenza fejn il-konvenut Emanuel Sciberras gie dikjarat unikament responsabbli ghad-danni sofferti mill-attur u, minflok, tiddikjara li ghall-incident in kwistjoni huma responsabbli b'mod solidali il-konvenut Emanuel Sciberras u s-socjeta` konvenuta Valley View Developments Limited, u tillikwida l-ammont tad-danni li ghandhom jithallsu mill-konvenuti in solidum bejniethom lill-attur fis-somma ta' sebgha u ghoxrin elf u mitejn u sitt euro (€27,206); tikkonferma s-sentenza ghall-bqija.

L-ispejjez tal-ewwel istanza ghandhom jigu sopportati mill-konvenuti in solidum, filwaqt li dawk relattivi ghall-appell principali ghandhom jigu sopportati mill-partijiet in kwantu ghal terz ($^{1}/_{3}$) kull wiehed u dawk tal-appell incidentali jhallsuhom iz-zewg konvenuti fi kwoti ndaqs.

< Sentenza Finali >

--------------------------------TMIEM--------------------------------